

O CONCEPȚIE FILOSOFICĂ DESPRE IMPOSIBILITATEA MORALEI

CONSTANTIN STROE

A Philosophical Conception Regarding the Impossibility of Morality. In a nutshell, Socrate Georgescu's philosophical view of morality is based on two central claims: human nature is deeply egoistic (and egoism is incompatible with morality), and altruism is harmful for the altruist (annihilating his individuality). Georgescu's conclusion is that morality cannot exist, and even if it could, it would be short-lived, because a morality based on altruism would go against the survival instinct, an expression of human basic egoism, which is the origin and the sustainer of individual human life.

Key words: altruism; egoism; instinct; moral conscience

Pentru a descifra sensul discursului lui Socrate Georgescu¹ despre morală este necesar să-i vedem, după cum propune chiar el, „oare cari considerațiuni asupra moralei”². Așa aflăm că „de obicei, *definițiunea moralei* se enunță astfel: regula, conduita ce trebuie să urmeze cineva spre a face bine și a evita răul”³ (s.n. – C.S.). În perspectiva acestei definiții se *califică ca moral* „ceia ce se conformă regulilor care dirijează activitatea liberă a omului”, iar imoral „ceia ce e contrar acestor reguli”. Iar *condiția moralității* cere ca „neapărat să distingem, dacă regula, conduita ce urmează omul în relațiunile sale cu ceilalți, e conformă cu spiritul moralii din propria rezoluțiune lăuntrică a individului sau dacă această conduită e determinată de existența motivelor exterioare coercitive, care sub formă de legi punizabile, dirijează instinctul volitiv”⁴.

Complexitatea vieții umane impune o mulțime mare și diversă de acțiuni. Ca să-i dăm fiecărei acțiuni calificativul potrivit este necesară o reflecție profundă în direcția dacă ea corespunde cerințelor moralei. Acțiune morală autentică, act moral pur sunt doar acelea care sunt săvârșite „numai în cazul când voința obiectivată într’o ființă oarecare, se afirmă liberă într-un sens moral, nedeterminată de vreun motiv coercitiv, nici de considerațiuni preconcepute în vederea unui interes personal, numai atunci

---

¹ Despre care, în afară de prenumele predestinat pentru filosofie, știu doar, cu aproximație, că ar fi fost scriitor; un semn lăsat de el fiind o prefață la volumul *Proză și versuri* al jurnalistului băcăuan Eugen Vaian, apărut la București, în 1899.

² Socrate Georgescu, *Concepțiunea filozofică a moralei*, București, 1908 (Tipografia M. Iliescu & Comp., Roșiorii de Vede), p. 7.

³ *Ibidem*, p. 21.

⁴ *Ibidem*, p. 22.

putem conchide că acel ins este moral”⁵. Om moral este acela care face binele sau o faptă bună fără „un profit bănesc, sau orice bun pământesc menit să mulțumească instinctul său egoist de câștig”⁶. În cazul aceluia care îl ajută pe semenul său, dar urmărind prin aceasta ceva anume: bani, laude, onoruri, satisfacerea orgoliului ș.a., deși actul său în aparență pare a fi moral, în realitate însă, în ceea ce privește valoarea sa esențială, e cu desăvârșire imoral⁷. Actele făcute pentru „a mulțumi înclinațiunile de căpetenie ale instinctului volitiv într’un sens pur egoist”, chiar dacă sunt făcute în numele moralei, ele pot să aibă un efect tangent moralei, „dar nu o valoare morală intrinsecă, nu valoarea intrinsecă a unui act de proveniență pur morală, nu seninătatea unui act care emană din forul lăuntric al unui caracter imutabil pur moral”⁸.

Pentru a vedea „mult mai limpede cestiunea moralei”, cum zice el, este necesar studiul vieții în toată complexitatea manifestărilor ei, a omului, a conștiinței sale etc. Socrate Georgescu abordează viața în genere, nu numai pe aceea a omului, deoarece, crede el, „existența materiei nu are alt sens de cât acela de a trăi”, principiul vital căutând orice prilej de a se întrupa într-un fenomen care să propage viața⁹. „Viața este hărăzită substanței, după cum lumina e hărăzită soarelui”, asertează el. De aceea, ea nu încetează, fie că e vorba de „materie organizată sau nu”¹⁰. În acest sens Socrate Georgescu vorbește de o lege a naturii care vizează principiul constitutiv unificator al (care dă unitate) existenței. „Unitatea transcendențială a vieții, indestructibilitatea principiului constitutiv al existenței, trebuie considerată ca o lege empirică a naturii întru cât nu se poate nega proprietățile de stabilitate permanentă a materiei – mișcarea, forța conservatoare a elementelor din Univers; nici raportul real ce există între fragment și totul înconjurător. Nimic nu există în noi care să nu facă parte din natură, și tot ce există în natură, prin combinațiuni care scapă facultăților noastre, trebuie să existe și în noi”¹¹.

Desigur, forma cea mai perfectă de viață este omul, dar el nu este rupt de celelalte elemente ale Universului. În acesta din urmă, „noi apărem ca un fragment insignifiabil, ca un atom înlănțuit de necesitatea existenței lumii întregi”¹². „Omul nu poate trăi fără ceia ce există, căci ceia ce există, există necesar ca și dânsul, destinațiunea fiecărui element în Univers fiind hotărâtă mai dinnainte, și toate transformățiunile intervenite în diferitele forme ale substanței mărginindu-se într’o desfășurare constantă a energiei permanente din Univers”¹³. Și „totuși ființa omenească face o deosebire esențială între viața ce deține dânsa și viața ce se răsfrânge din desfășurarea existenței celolalte ființe și corpuri aflătoare pe pământ”¹⁴.

⁵ *Ibidem*, p. 24.

⁶ *Ibidem*, p. 24-25.

⁷ *Ibidem*, p. 25.

⁸ *Ibidem*, p. 26.

⁹ *Ibidem*, p. 43.

¹⁰ *Ibidem*, p. 44.

¹¹ *Ibidem*, p. 61.

¹² *Ibidem*, p. 45.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

Elementul care ne diferențiază radical este existența noastră conștientă. Omul are „însușirea de a cunoaște mai presus de ori și care ființă, într'un mod mai desăvârșit”¹⁵. Această formă distinctivă, „cunoscută sub numele de conștiință, inteligență, forța de a percepe și a strânge într'un mănunchiu de reprezentări abstracte nemărginitul intuitiv al vieții, forța de a transforma impresiunile venite din afară în senzațiuni, percepțiuni, emoțiuni, sentimente, dorințe, idei etc., e calitatea care ridică pe om temporar deasupra celorlalte ființe din natură, asigurându-i o pozițiune distinsă în Universul fenomenal: calitate care îl ridică și'n acelaș timp îl și coboară”¹⁶.

Studiul amănunțit asupra fenomenului complex al vieții, cerut de soluția „cestiunii morale” dezvăluie viața și cu „bune” și cu „rele”, ce pot fi resimțite de cei care o trăiesc în experiența lor empirică „mai acut sau mai slab”, după capacitatea afectivă și cognitivă a fiecăruia, afirmă Socrate Georgescu. Omul este supus acțiunilor vexatorii venite din afara lui și la fel ca orice viețuitoare reacționează senzorial-afectiv (prin gemete, urlete, mugete etc.) în „virtutea instinctului său egoist preponderent, egoism care dă fiecărei ființe o asemenea conștiință de sine însăși ca să creadă riguros că existența lumii rezidă în ființa sa”¹⁷.

O asemenea trăire egoistă nu este intersubiectiv comunicabilă, deoarece va fi greu „foarte greu, imposibil chiar să recunoască și celorlalte ființe, aceleași năzuinți. Experiența ne arată că o nenorocire care ne-a lovit pe noi, o îndurăm numai noi; ea nu atinge câtuși de puțin pe alții care s'ar interesa numai din curiozitate – bine înțeles dacă acești «alții» nu fac parte din sânul unei aceleiași familii unde instinctul de conservare al speciei vorbește decisiv”¹⁸. Iar pentru alții, în virtutea aceluiași egoism, nenorocirea unora este prilej de desfătare, de mulțumire și de „ușurare lăuntrică”.

Socrate Georgescu este de părere că ființa omenească, prin egoismul său înăscut, este responsabilă de dezlănțuirea tuturor acțiunilor care îi periclitizează însuși fundamentul său natural – instinctul de conservare, temei al egoismului, pentru că tocmai egoismul este cel care animă orice ființă omenească „pentru a și-l menține mai la adăpost de orgia altora”¹⁹. Căci, precizează el, „una din cele mai principale condițiuni pentru conservarea fenomenului viețuitor, și prin aceasta a tuturor formelor existente în prezent, e ca fiecare 'n parte, de la animalul cel mai infim și până la om să găsească cu orice chip o îndestulare complectă a instinctului lor natural de-a trăi”²⁰ (desigur că acest instinct, variază ca intensitate de la individ la individ). De aici, el desprinde și un principiu (precept cu valoare generală): „sentimentul egoist de conservare care animă fiecare individualitate trebuie cu orice chip satisfăcut ca să se poată menține inalterabil ordinea lucrurilor existente – viața noastră, și rațiunea care e atașată direct fenomenului ca diriguitor al acestei necesități, în multe împrejurări critice ale vieții, o vedem sbătându-se într'o desnădăjduită situațiune, în care trebuie neapărat să învingă

¹⁵ *Ibidem*, p. 46.

¹⁶ *Ibidem*, p. 56.

¹⁷ *Ibidem*, p. 12-13.

¹⁸ *Ibidem*, p. 13.

¹⁹ *Ibidem*, p. 16.

²⁰ *Ibidem*, p. 71.

sau să piară”²¹. Dacă factorul conștiință este cel care diferențiază omul de celelalte purtătoare de viață, atunci se impune, arată Socrate Georgescu, „să cercetăm ce este această conștiință, cum se afirmă, cum se menține această conștiință prin care omul se înalță în mod temporar dar trufaș deasupra tuturilor celorlalte creațiuni din Univers”²².

Mai întâi, spune el, trebuie afirmat de la început: conștiința este „o însușire distinctivă”, un atribut al ființei omenești. În al doilea rând, conștiința cunoaște o evoluție în cadrul căreia distingem mai multe faze, care sunt derivate (deduse) din perioadele vieții organice individuale: letargică, care ține nouă luni, adolescenței sau idealistă, pubertății, maturității, regresivității. „Toate aceste faze prin care trece conștiința alimentând principiul de individualitate sub diferitele lui aspecte, se succed astfel în cât cineva poate să și dea seama de modificările ivite în orizontul vieții, dar numai de la încetarea perioadei letargice, adică de atunci de când fenomenul (aici, dar și în alte locuri, cu sensul de om, individ uman – n.n. C.S.) devine în contact cu lumea din afară”²³. Factorul germinativ al conștiinței este voința, spune Socrate Georgescu, pe care o găsim încă din etapa conceperii, când celula masculină „înzestrată cu senzație și voință” (spermatozoidul) „caută cu nesațiu pe cea feminină, de sens contrar” (ovulul). Cu alte cuvinte, „plăsmuirea fenomenului conștiinței ca personificare a unei individualități” este un fenomen unic, singular pentru fiecare om, care are loc încă din perioada intra-uterină și cu o mare capacitate de evoluție.

Conform principiului din biologie, după care ontogenia repetă pe scurt filogenia, tot astfel, spune S. Georgescu, că „prin originea sa, *omul fiind legat de toate celelalte ființe în ordin progresiv*, urmează că la baza tuturilor acestor forme mișcătoare să existe germenul conștiinței ca principiu nepieritor, și forța care prin om îl pune în evidență să fie *condiționată de existența rudimentară a acestei conștiinți*. Aceleași considerațiuni le putem aplica tuturilor celorlalte corpuri din natură, căci după cum am arătat nu se poate închipui un organism cât de complicat fără participarea corpurilor neorganizate. Această participare și deci uniformitate de *conștiință întregită în om*, conștiință care numai prin om se poate afirma, se explică prin faptul combinațiunii complexe a elementelor materiei reprezentate prin noi, complexitate care constituie până în prezent forma ce mai perfectă a existenței în general”²⁴ (s.n. – C.S.). Pe scurt, „conștiința (...) are o proveniență umilă, afirmată în evidența fiecărei forme existente, și reprezentată prin calitatea nepieritoare «de a fi» ce deține fiecare element constitutiv al existenței lumesti”²⁵.

La Socrate Georgescu găsim afirmată ideea, care se ivise și se înfiripase nu de mult, că, în calitatea sa de „principiu de rațiune”, conștiința (implicit limbajul, ca atribut prin excelență al ființei omenești) este dependentă de „complexul lumii exterioare care se prezintă ca un producător al capacității eului nostru cugetător”²⁶, și,

²¹ *Ibidem*, p. 77.

²² *Ibidem*, p. 46.

²³ *Ibidem*, p. 49.

²⁴ *Ibidem*, p. 53.

²⁵ *Ibidem*, p. 55.

²⁶ *Ibidem*, p. 54.

în special, de „contactul” cu ceilalți în cadrul vieții sociale. El își susține argumentarea prin invocarea exemplelor de copii sau chiar adulți care au fost siliți să trăiască fără lumea omenească (de pildă, într-o pădure, la un loc cu animalele sau în locuri de reclusiune izolate).

În mod intuitiv conștiința se prezintă în dublă ipostază: individuală, căci se afirmă prin fiecare dintre noi, și, extratemporală, pentru că se transmite prin noi, din generație în generație (în succesiunea generațiilor). „Calitatea conștiinței de a fi extratemporală se manifestă atât prin dependența procreatoare ce leagă fenomen de fenomen (om de om – n.n. C.S.), cât și prin modul cum ne așternem cursul vieții, fie această viață cât de agitată sau cât de liniștită”²⁷. Conștiința este forul interior, care se constituie ca „regizor al faptelor noastre” în acțiunea de împlinire a binelui, de către ființele cu caracter pur moral. Ea cauționează „rezoluțiunea” omului „în însăși actul binelui” care dă orizontului vieții sale „un calm sublim”²⁸.

Rezumând, putem spune că Socrate Georgescu a intuit corect rolul protector de apărător și sfătuitor al conștiinței în realizarea actului moral: individul care deține un „caracter pur moral” în orice circumstanțe critice și dificultuoase s-ar găsi se supune „unui tribunal lăuntric omnipotent (conștiința – n.n. C.S.), care-l constrânge să se afirme totdeauna într’un sens moral”²⁹. Factorul care îi dă un astfel de atu este conștiința morală. Ea are rostul de a determina pe un individ „să depue și pentru altul aceea ce găsește disponibil în ființa sa”, fără a fi recompensat altfel decât prin „reflexul conștiinței înseninate care constituie singura răsplătă neîntinată de vre’un sentiment egoist”³⁰. Mențiunea că această conștiință, ca unica recompensă a caracterului pur moral, nu e aceea conștiință vulgară intervenită în relațiile convenționale dintre oameni, făcută de Socrate Georgescu, este mai mult decât necesară pentru că numai astfel putem înțelege de ce el distinge două feluri de conștiință: conștiința improvizată, care are ca bază o interpunere de motive cu efect ambivalent: moral sau imoral, și care constituie până la un punct un regulator al acțiunilor omenești, și conștiința veritabilă, care are ca bază un caracter pur moral – integru și consecvent. Prima formă de conștiință având cauze exterioare individului, dintre care cele mai puternice sunt opinia publică și dogmele religioase, se compune din „prejudecăți, tradițiuni, moravuri, intimidări religioase, rușine de ceilalți, considerațiuni de vanitate etc.”³¹. Cealaltă – veritabila conștiință, nu e influențată de nicio împrejurare exterioară venită din contactul cu lumea, „ci numai de necesitatea implacabilă ce manifestă eul său volitiv de a se afirma în sens moral”³².

Cu o atare conștiință poate fi dăruit și avea parte, atât un „individ cu intelectul mărginit”, cât și unul „care reprezintă cea mai desăvârșită expresiune a inteligenței

---

²⁷ *Ibidem*, p. 57.

²⁸ *Ibidem*, p. 221.

²⁹ *Ibidem*, p. 220.

³⁰ *Ibidem*, p. 231.

³¹ *Ibidem*, p. 232.

³² *Ibidem*.

omenești”³³, opinează Georgescu. Situațiile de mai sus, arată el, sunt posibile datorită imboldului „unei voinți necunoscute” care își revarsă darul divin în mod echitabil asupra tuturor individualităților. Numai că, de regulă, întruparea are loc sub forma principiului de individualitate exclusiv egoist, deci imoral, și numai în mod accidental și aleatoriu sub forma principiului de individualitate altruist, deci pur moral. Altruismul devine un „miracol pământesc”, cu adevărat sublim, o virtute supraomenească, pentru că dejoacă și contrazice necesitatea implacabilă ce manifestă voința în direcția egoismului natural obișnuit. „În adevăr, acolo unde individualitatea se afirmă împodobită de existența caracterului pur moral, evidența sa nu e favorizată ca celelalte de vigilența solitudinea a naturii, căci caracterul pur moral e expus prin situațiunea imanantă (sic!, poate imanentă – n.n. C.S.) a psihicului său altruist să consacre propria sa ființă pentru binele celorlalți, și prin suferința cu care se întreține un asemenea psihic altruist, să cauzeze o mai grabnică destrucțiune fenomenului său”³⁴.

Socrate Georgescu este de părere că tocmai egoismul care animă orice ființă omenească este acela care o împinge pe aceasta să consimtă să cultive dreptul la viață al altora ca pe al său propriu...³⁵. Aici, crede el, că e treaba Statului civilizat, ca expresia desăvârșită a dreptului pozitiv, să intervină și să oblige pe fiecare individ uman să intre într’un echilibru mutual al propriului egoism rațional cu egoismul celorlalți. Ființa Statului se menține prin legi și coduri, apărute ca urmare a pătrunderii, cu scopul temperării de către „principiul de rațiune” a instinctului distructiv al egoismului. Cum ar fi, de exemplu, faptul că Statul asigură asistență familiei prin „părintele de familie” care dirijează și unde e cazul corijează „deslănțuirea unor înclinațiuni rele”³⁶. „Dar de la înjgheberea dreptului pozitiv și până la înjgheberea dreptului moral, e o distanță impracticabilă, improprie chiar și pentru genul omenească, căci ca să existe un drept moral, trebuie mai întâi să căutăm a vedea dacă omul are calitatea de a fi moral, înțelegând prin această calitate înclinațiunea aceea nu venită prin constrângere în fața unui motiv coercitiv, după cum se desfășoară existența tipului civilizat sub auspiciile dreptului pozitiv, ci tendința irezistibilă, necugetată de a fi moral, nesupusă vreunei reflexiuni, numai îndemnul unui caracter nobil și imutabil al ființei omenești”³⁷.

Dreptul pozitiv maschează („ascunde”) caracterul veritabil al acțiunii moralizatoare în raporturile interumane, spune S. Georgescu. Căci, contractul social („aranjamentul social”) intervenit între oameni face ca individul să se afirme în sens moral doar „forțat”; ordinea morală la care el aderă e cerută nu de el, ci de interesele tuturor, „interese exprimate prin spiritul legilor diriguitoare care au facultatea de a constrânge și de a supune, vorbind în numele colectivității rezultată din acordul mutual al fiecărei unități”³⁸. Un exemplu: o împrejurare oarecare, ca beția, de pildă, care suspendă sau chiar suprimă „cursul normal al funcțiilor intelectuale” care îi oferea individului

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 233.

³⁵ *Ibidem*, p. 16.

³⁶ *Ibidem*, p. 17.

³⁷ *Ibidem*, p. 17-18.

³⁸ *Ibidem*, p. 19.

posibilitatea de a analiza rațional motivele acțiunilor potrivnice lui, îi dă acestuia îndrăznețea de a comite „cele mai oribile atrocități”³⁹.

Ca urmare, Socrate Georgescu e de părere că, acolo unde la nivelul individului se petrec derapaje morale, adică el „ese din cercul de fer al motivelor care îl determină să lucreze într-un sens moral, spre a servi propriul său interes”⁴⁰, trebuie să intervină Statul, prin acțiuni în numele moralei („povești scrise, cuvântări sau orice altă propagandă”), cu scopul de a evita dezlănțuirea viciilor. Cu sprijinul Statului, individul trebuie să-și formeze o cultură rațională care să-l ajute „să se săvârșească în așa mod, ca printr-un timp cât de restrâns, munca sa să dea roade alese și din belșug”⁴¹, adică să devină apt „pentru procurarea existenței sale”. Cu titlu general Socrate Georgescu aserțiază că „pe terenul intelectual însă se pot face unele inovațiuni a căror isbândă se poate prevedea mai dinainte, avându-se în vedere fondul modifiabil al facultății cunoscătoare și rezultatele practice ce dobândește omul de pe urma unei întinse educațiuni”⁴². Însă el este sceptic, fiind de părere că „nici prin aranjamentele cu titlu de legi, vizând interesele tuturilor, nici prin grija încordată de a da maselor omenesci o cât de extensivă existență intelectuală, nu se poate modifica nimic din înclinațiunile sale adânci, decisive, de a fi apucător, cuceritor, hrăpitor, destructor, invidios, orgolios, răutăcios, sentimente cotropitoare care se afirmă tot așa de necesar ca și existența sa”⁴³. Și atunci, trebuie căutat un alt factor important care să înrăurească viața omului în sens moral, pe care crede că l-a și găsit în doctrina religioasă, oricare ar fi sistemul său dogmatic, întrucât aceasta are un atu: „ea nu se adresează unei forme superioare de rațiune”, la care nu toți oamenii au acces sau pot ajunge, din cauza stadiului în care se află intelectul lor (primitiv, puțin dezvoltat, civilizată). Căci iată ce perora el în legătură cu misiunea unei doctrine religioase oarecare în influențarea morală a ființei omenești: „În rezumat, o doctrină religioasă, ori cât de sârbăd ar fi efectul concepțiilor ei înjghebate într-un scop moralizator, – ca și aplicarea riguroasă a principiilor morale în numele cărora guvernă dreptul pozitiv, vor putea să contribuie mult pentru binele omenirii, ținând în frâu fiecare la timpul oportun, dezlănțuirea înclinațiilor funeste proprii unei individualități; nu vor putea însă să preschimbe, în substanța sa caracterul unei ființe omenești”⁴⁴.

Dacă la început asocierea dintre oameni avea ca factor de agregare, „spiritul militar”, adică puterea fizică care impunea respect, chiar adorație, ceva mai târziu și până astăzi, locul acestuia (acesteia) l-au luat intelectul și inteligența. Acestea au stimulat „sentimentul de solidaritate născut din necesități reciproce” de a „strânge la un loc cu mai multă vivacitate interesele tuturor”⁴⁵. Această trecere e văzută de S. Georgescu ca o „iluzie asupra imenselor progrese făcute de om în decursul celor 5000

³⁹ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 27.

⁴¹ *Ibidem*, p. 29.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 35.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 79.

de ani”⁴⁶. Explicația oferită de el este că omul și-a folosit „spiritul inventiv” în a perfecționa opera de distugere a ceea ce „geniul creator” a refăcut în mai multe dăți⁴⁷.

Cu toate calitățile specifice „principiului său viețuitor” de ființă superioară – virtute, fală, onoare, glorie – , omul „rămâne atașat voinței de-a trăi, a aspira, a cuceri și târât în șuvoiul patimilor bănești”⁴⁸. „Astfel se prezintă sentimentul egoist și inteligența nu poate să modifice nimic din principalele aspirațiuni ale acestui sentiment”⁴⁹. Ceea ce vrea Socrate Georgescu să ne arate este această atotputernicie a sentimentului egoist, care chiar și atunci când este în concurență cu palierul superior lui – inteligența, tot el este acela care domină. Pentru un astfel de motiv, Georgescu dezaprobă egoismul uman în termeni duri, căci dacă este înțelegător și ușor tolerant cu formele de egoism îndreptate de om către „ființe inferioare forme omenești”, respectiv, plante și animale, el nu se împacă în niciun fel cu egoismul care „se afirmă între om și om sub o formă mai complicată, dupe starea evolutivă a tipului omenesc prin intermediul inteligenței care servă de instrument acestui instinct”⁵⁰. Căci „tocmai în asociațiunile omenești unde e mai multă nevoie de o dragoste nefățarnică, de un sincer devotament” întâlnim frecvent manifestări (atitudini) „prin care egoismul omenesc își revarsă veninul său”, sub formă de ambiție, invidie, orgoliu, gelozie, perfidie, mânie⁵¹.

De observat că Socrate Georgescu este înconștient, deoarece el afirmă că egoismul este o atitudine morală de care omul își „dă seama sau nu”, deci pe care e posibil să nu o conștientizeze, ceea ce, în opinia mea, contrariază, din vreme ce morala presupune întotdeauna deliberare în cunoștință de cauză, adică, conduita morală, ca sumă a atitudinilor și acțiunilor ei, este conștientă. La fel se pronunță și în legătură cu faptul că „geniul creator ca să creeze are nevoie să distrugă”⁵², ceea ce la el explică caracterul contradictoriu al progresului.

Și are dreptate: cel care inovează desțelenește terenul vechi, dărâamă și distruge formele vechi, pentru a pune în locul lor pe cele noi. Pentru că, așa cum spune el, mai întâi omul trebuie să se scufunde în abisurile egoismului „nesățios, feroce”, ca mai apoi, de acolo, să se înalțe „cu toată perspicacitatea inteligenței”, ca „o consecință imediată a forții intelectuale superioare cu care e dotat”⁵³. În perspectiva a ceea ce este cunoscut „sub numele de legea evoluției fenomenale” – „prin calitatea ce posedă de a concepe și-a raționa, prinde, subjugă efectele combinațiunilor forțelor misterioase ale naturii și face din ele o pavază pentru individualitatea sa – , (...) omul guvernă toate celelalte manifestațiuni ale principiului viețuitor și dirijează în profitul său existența altor creaturi”⁵⁴. Socrate Georgescu pledează pentru consolidarea tezei că purtarea

---

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 81.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 82.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 82-83.

⁵² *Ibidem*, p. 85.

⁵³ *Ibidem*, p. 89.

⁵⁴ *Ibidem*.

morală și idealul moral nu sunt pendinte de condițiile materiale de existență ale indivizilor umani. Că inegalitatea acestor condiții în lupta pentru existență nu determină „disproporțiunea calităților sufletești, a patimilor legate de viața omenească care afectează major „realizarea unei existențe cu caracter moral”⁵⁵. „ (...) căci după cum am spus – reiterează Socrate Georgescu – și oricine se poate convinge în mod experimental, situațiunea materială a omului nu corespunde cu calitățile sau defectele sale spirituale și sufletești, și mizeria nu alege, dacă prin situațiunea ce inflige fiecăruia, înăbușește germenul cugetării unui geniu sau al unui om de rând”⁵⁶. Pentru a-și susține teza, el își întemeiază argumentarea pe deosebirea dintre omul primitiv – cu cerințe minime de viață”⁵⁷, căruia nu i se poate infiltra nici un principiu, fiind impropriu pentru orice morală și omul civilizat, care are necesități multiple și diverse care îi impun o anumită conduită în activitatea de satisfacere a lor (fie morală, fie imorală), însă supusă „principiului de rațiune” care-i impune o anumită responsabilitate.

Socrate Georgescu este un pesimist din vreme ce asertează că „ e adevărat că viața în orice condițiuni de existență s’ar desfișura are un caracter lamentabil, dezastuos”⁵⁸. Și „chiar dacă omul ar fi scutit printr’o situațiune materială favorabilă de nenumăratele vicisitudini aduse de un trai neîndestulat, nu poate fi scutit însă de celelalte contrarietăți inerente lumii fenomenale în năzuința sa de a exista, și care prin presiunea ce exercită asupra unor anumite înclinațiuni ale fenomenului (individului uman – n.n. C.S.), îi cauzează multe și inevitabile amărăciuni”⁵⁹. Mai mult de atât, chiar în condiții ideale create de organizația statală, existente în societate, individul are de suportat „dezagrame” provocate de consecințele inegalității condițiilor de viață. Căci exclamă el: „La ce poate să servească unora din elementele sociale, libertatea individuală, libertatea muncii, libertatea industrială, și toate celelalte prerogative conferite de asistența Statului într’o înjghebare socială, dacă cei obijduiți în lupta vieții, sunt totdeauna liberi, și când găsesc să utilizeze aptitudinile lor fizice și intelectuale, tot timpul disponibil îl consumă pentru alții, nici odată pentru ei!”⁶⁰.

În acest punct, Socrate Georgescu sesizează „conflictul mai grav și mai acut între impulsivitatea decisivă a instinctului de conservare și frământările deșarte ale principiului de rațiune, fidel acestui instinct”, care nu este altceva decât o consecință a unei desincronizări între „deplina spendoare a cuceririlor științifice, a înfloririi artelor, literilor, a industriei, când lupta se pretinde a se da numai pe terenul intelectual” și „deplorabile convulsii sociale, care deși sfârșesc totdeauna cu îngenunchierea celor slabi, ele sunt justificate de inegalitatea condițiilor de existență în raport cu instinctul legitim de conservare, și disproporțiunea acestor condițiuni în raport cu conformațiunea psihică și fizică ce deține fenomenul (individul) în manifestarea

---

⁵⁵ *Ibidem*, p. 110.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 113.

⁵⁷ *Ibidem*, vezi pe larg p. 103 și urm.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 114.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 115.

voinței de-a trăi”⁶¹. În ceea ce privește prognosticul el se înscrie în viziunea sa pesimistă, de vreme ce subliniază că „nu putem preciza care va fi caracterul social al agregățiunilor omenești într’un viitor mai depărtat, nici emite previziuni asupra vr’unui sistem regenerator de alcătuire socială, care aplicat cu timpul să dea o repartizare mai echitabilă muncii generale și rodului ei”⁶². O speranță, crede el, ar putea veni de pe teritoriul speculației filosofice când „departe de vălmășagul luptelor meschine ale vieții, eul nostru devine pur cugetător – și’n fața șuvoiului de patimi veșnic neîndestulate care dirijează masele omenirii – ca o luntre pradă valurilor înfuriate, se desprinde clar un singur liman: regenerarea complectă a omenirii numai atunci s’ar putea realiza, când omul prin calitățile conformațiunii sale psihice, ar depăși caracterul egoist al fenomenelor viețuitoare, și scăpat de sub suzeranitatea exclusivă a principiului său de individualitate dus până la exces, ar deveni o imagine pură a moralei înălțătoare ce răsfrânge origina și destinul comun al formelor lumesti”⁶³.

Cum am arătat deja, Socrate Georgescu s-a pronunțat clar că omul, deși este „considerat, datorită facultăților sale de cunoaștere tipul cel mai progresist al formelor lumesti”, această teză trebuie luată cu reținere, pentru că el „e departe de-a întrupa întrînsul un ideal de perfectitudine omenească”⁶⁴. Explicația poate fi dată de faptul că indivizii umani sunt extrem de diferiți între ei, mai întâi, prin aptitudinile spirituale și calitățile sufletești și, în al doilea rând, prin impulsunile și acțiunile ce derivă din ele, prin calitatea acestor acțiuni, apreciate după rezultatele dobândite. „Un contrast isbitor se desprinde din conformațiunea totală a fiecărei forme omenești față cu structura celorlalte și care ne relevează cum natura cu toată solitudinea ei trece brusc de la un extrem la altul...”; urmare a aceste realități fiind, în postularea lui Socrate Georgescu, că „inteligenta nu vine totdeauna însoțită de un caracter sublim ca să dea omului calitatea de a fi desăvârșit. Rareori fenomenul (vezi infra) le posedă și pe una și pe alta”⁶⁵. Deci, este un fapt care se constată cotidian că există o ruptură între inteligență și caracter, care contrariază atât în cazul indivizilor ce fac parte din elita intelectuală a societății omenești, cât și în cazul oamenilor din popor, al căror intelect e afectat (propriu) orizontului mărginit al vieții lor. După cum contrariază și reciproca: o inteligență vastă, dar minată de înclinațiuni perfide, de impulsuni veninoase – „foarte rar, aproape accidental, o inteligență vastă va alimenta un fizic desăvârșit, înăuntru cărui să vegheze un caracter sublim” – și un intelect mărginit al unui individ luat din mulțime dublat de „o adevărată comoară de sentimente altruiste, o bunătate de inimă care-l distinge printre ceilalți”⁶⁶.

Din evantaiul de idiosincrazii ivite între inteligență și caracter, sau după cum se exprimă Socrate Georgescu, „că în existența socială a omenirii, unde inteligența, caracterul, și situațiunea materială a unităților componente (indivizilor constituenți ai

---

⁶¹ *Ibidem*, p. 117-118.

⁶² *Ibidem*, p. 118.

⁶³ *Ibidem*, p. 118-119.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 153.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 154.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 155.

diferitelor structuri sociale – n.n. C.S.) sunt așa de disproporționate”, rezultă o distorsionare gravă a relațiilor firești dintre om și om și o pervertire a conduitei indivizilor la care această disproporție se manifestă ca evidentă⁶⁷. Căci din cauza acestor imense contrarietăți între inteligență și caracter ia naștere „concertul patimilor omenești”⁶⁸ care include: egoismul cotropitor, vanitatea, invidia, atitudinea provocatoare, disprețul și batjocorirea celor cu diformități fizice și psihice și „alte viții nenumărate și mult mai dezastruoase”.

De interes sunt și aserțiunile sale referitoare la ceea ce el numește „viața convențională”, care ar avea rolul de a atenua asperitățile dintre oameni și, în felul acesta, de a realiza „acordul general al socialității”⁶⁹. De pildă, el exemplifică cu împrejurări care reclamă manifestarea în diferite forme a „venerațiunii nefățarnice” și a respectului față de: personalitatea geniilor seculare (filantrop, literat, muzicant, filosof, om politic de valoare etc.), față de bogatul care și-a făcut averea în mod corect și cinstit și care nutrește sentimente de echitate și de sinceră solidaritate cu ceilalți, față de înaltul demnitar care își îndeplinește conștiincios misiunea în slujba patriei ș. a. m. d. Pe scurt, față de „omul [care] prin calitatea conformațiunii sale psihice, poate să-și dea seama mai înțelepțește de caracterul fundamental al vieții, de rostul lucrurilor lumești”⁷⁰.

După cum am mai avut prilejul să arătăm, Socrate Georgescu face o apologie vieții, considerând-o, pe bună dreptate, valoarea supremă, „tot ce poate fi mai scump omului pe pământ”⁷¹. De aceea, „a o conserva cu oricâte sacrificii, e grija de căpetenie a ființei”⁷². Această grijă „servește de mobil acțiunilor precipitate ale omului în cazul unui dezastru, unui pericol neașteptat” (de ex.: foc, boală contagioasă, infirmitate, avariție abandonată în situații limită când viața avarului poate fi salvată tocmai prin pierderea agonisiei etc.).

Dar, se pronunță apodictic Socrate Georgescu: nu orice viață e de dorit! O viață searbădă fără nicio satisfacție, scurgându-se liniar și uniform „sub impresia unei plictiseli de-a mai trăi” nu este dezirabilă. „Din contra o plăcere de viață îndemnătoare de-a trăi” resimte acela care sădește în sine o speranță, o iluzie care să-i „întreție într’o evidență pipăibilă năzuința de-a trăi”⁷³. „Același efect îl au și bucuriile asupra psihicului nostru cu o singură condiție ca speranțele și iluziile care dețin în perspectiva lor de realizare germenul unei bucurii, odată realizată, să se înprospăteze neîncetat”⁷⁴. Tot el precizează că „deși suferința ca și bucuria sunt neapărat trebuincioase capacității noastre de volițiune spre a da o evidență pipăibilă năzuinței de a trăi, nu însă ambele au calitatea să dea vieți și plăcerea de-a trăi”⁷⁵. În traducere liberă, desigur, în viață se

⁶⁷ *Ibidem*, vezi exemplificările de la p. 162.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 157.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 162.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 160.

⁷¹ *Ibidem*, p. 188.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, p. 191.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 192.

întâmplă și nenorociri care produc suferință și lucruri bune care aduc bucurie, dar totuși o viață fericită, cum o dorește fiecare, presupune mai multe bucurii și dacă se poate deloc suferință. Motivația de a trăi este să te bucuri și nu să suferi în viață.

În legătură cu complexul de motive, pentru care merită să trăim, existente în virtutea unei legi imanente, Socrate Georgescu arată că ele pot fi disjuncte în: motive „condiționate de evidența principiului nostru de individualitate”, care presupun o voință puternică ce induce o „forță mai intensivă” dorinței de a trăi, în funcție de gradul de dezvoltare al facultăților afective, de starea evolutivă a fiecărui individ, care și ea „oscilează de la rasă la rasă ca și de la om la om” și motive care nu depind de starea evolutivă a individului, nici de schimbările succesive care intervin în dezvoltarea organismului individual, ci influențează deopotrivă asupra ori cărei categorii de indivizi, pentru că ele provin prin reprezentarea naturii umane, prin însuși faptul existenței individualității noastre. Pe scurt, concluzionează S. Georgescu, merită să trăim pentru fericire, ideal sublim, chiar dacă acestea presupun și sunt constituite din bucurii însoțite de amărăciuni. Dar să nu ne facem iluzii că suntem autorii autonomi și independenți ai propriei noastre vieți fericite sau nefericite. Pentru că, explică el, este de domeniul evidenței că orice existență din lumea noastră „nu depășește o ordine nestrămutată a lucrurilor” dictată de „legi de ordin divin”. „La om această expresiune a unei legi de ordin divin, se îndeplinește tot așa de nestrămutat (ca la orice „formă pământescă oarecare” – n.n. C.S.), și ființa, ori care i’ar fi conformațiunea a psihică, e chemată să execute cu strictete acea ce constituie forma existenței lumești”⁷⁶. Deci nimic care să nu fie logic și inechitabil (adică conform cu natura) în tot acest proces infinit. „În consecință va trebui să admitem că tot ceea ce există în prezent, așa cum le vedem, există perfect, desăvârșit, cu toate considerațiunile unui calificativ de ordin moral”. Până la acest prezent moral „umanizat”, toate acțiunile îndreptate „într’un sens egoist de instinctul oricărei individualități, sub orice formă s’ar reprezenta această individualitate” sunt făcute în virtutea acestui instinct natural „conform naturii sale și deci premergător oricărui calificativ omenesc”⁷⁷.

Dar, observă Socrate Georgescu, „rațiunea omului superior, care e legată de cele mai desăvârșite facultăți afective”, nu se împacă cu „acest soi de pantheism”, ce presupune în chip necesar „acest aranjament venit din ordin divin. Chiar dacă acceptă că „ființa e opera unui aranjament divin”, inteligența, prin principiul său de rațiune, refuză să admită că ea ar corespunde unui ideal moral. „...omul înzestrat cu cele mai desăvârșite calități, ca și omul plecat spiritului răutății, al destrucțiunii culminante, neputând fi niciodată o ființă care să se afirme în afară de principiul individualității lumești”⁷⁸. Și aceasta pentru că omul este „tipul progresist – care prin faptul capacității sale distinctive în perceperea motivelor exterioare, primește printr’o suferință îndoită aceea ce se opune la realizarea instinctului său volitiv”⁷⁹. „Această situațiune în care e

---

⁷⁶ *Ibidem*, p. 199.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 200.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 201.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 204.

vârât omul cu toată perspicacitatea cunoștinții sale, și tocmai din cauza acestei perspicacități, răpește vieții farmecul divin”⁸⁰, concluzionează Socrate Georgescu.

Dar i-l poate da pe cel pământesc cu „toate acele atribute funeste hărăzite lumii fenomenale (umane) ivindu-se cimentate în contrastul situațiunii intelectuale, materiale și morale, ce înfățișează privescerea asociațiunii omenești”⁸¹; căci „omul, de orice condiție socială ar fi el, are de realizat veșnic un ideal al existenței sale, fiecare în felul inteligenței, al capacității volitive, și al caracterului empiric de care e animat”⁸². Numai că „chiar dacă civilizațiunea dă posibilitatea omului de a’și apropria cu mai multă înlesnire tot ce reclamă cerințele imediate ale evidenței fenomenale (umane – n.n. C.S.), situațiunea e aceeași; o ameliorare exterioară a dispozițiunilor de care se lovește fenomenul (omul) în desfășurarea aspirațiunilor sale, nu modifică fondul volitiv al naturii sale fenomenale (umane) care e insașiabilă pentru oricâte categorii de satisfacțiuni”⁸³. Ca urmare, sub orice formă socială și-ar desfășura existența, situația omului este aceeași, din cauza a o serie de factori care nu-i lasă posibilitatea să se bucure „în toată splendoarea de beatitudinea sublimă a conștiinței de sine, de ființa sa”: maladii, goana după acapararea mijloacelor de existență, circumstanțe fortuite care-i produc decepții (pierderea cuiva drag, dragoste neîmpărtășită), privațiuni ce privesc condițiile elementare de viață (hrana, îmbrăcămintea, adăpostul), frustrarea sexuală și multe altele.

Pornind de aici Socrate Georgescu postulează că trăirea morală autentică și fericirea la care năzuiește ființa omenească, ea le află doar despovărată de „sbuciumul existenței de mâine” și departe de „lumea ne-bună” în care trăiește, și translatarea „într-un colț de natură sălbatic și tăcut, în mijlocul florilor, al pajiștilor înverzite, al singurătății, desăvârșite”, aspirând la absorbirea individualității sale „într’un eu pur contemplativ”⁸⁴. Dar chiar și atunci „când un om cu sufletul deschis la simfonia vieții contemplative, ducând pe umerii săi o povară trebuincioasă zilei de mâine (...) ar trece prin aceleași regiuni solitare, cu toată poezia din jurul său, nu va resimți decât greutatea care-l apasă neînduplecat; căci acea povară, prin felul destinațiunii sale, atașează ființa omenească individualității sale agitate ca fenomen viețuitor în mijlocul multiplicității lumești”⁸⁵.

Într-un ultim capitol al cărții sale intitulat *Concepțiunea noastră asupra moralei*, Socrate Georgescu face un bilanț sintetic rezumativ al ideilor avansate de-a lungul lucrării sale:

1. Deși de netăgăduit că omul este forma superioară a existenței lumești și „deși prin caracterul sociabil al vieții sale, trăiește sub scutul unui aranjament de ordin moral”, totuși, prin constituția sa și prin „calitatea naturii sale fenomenale, el deține irevocabil germenul unui caracter pur egoist”⁸⁶; Egoismul, statuează el, este „cel mai

⁸⁰ *Ibidem*, p. 205.

⁸¹ *Ibidem*, p. 206-207.

⁸² *Ibidem*, p. 208.

⁸³ *Ibidem*, p. 206.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 209.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 210.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 237.

încarnat sentiment, atributul de căpetenie al lumii fenomenale⁸⁷ (omenești). Pe această idee-pivot își construiește Socrate Georgescu întreaga arhitectonică a viziunii sale asupra vieții oamenilor și a purtării lor în societate.

2. Experiența aduce dovezi „că rareori o acțiune săvârșită de o individualitate oarecare într'un sens altruist, e desbrăcată de orice considerațiune de ordin egoist, adică nu e provocată de un calcul cu tendințe de profit personal”⁸⁸;

3. Ființa omenească „se abține de la o faptă rea sau de a săvârși o faptă bună care să se răsfrângă și asupra celorlalți” determinată de următoarele motive: severitatea legilor implacabile, reacția opiniei publice, vanitatea, orgoliul, temeritatea religioasă. Dacă acestea ar lipsi, ar dispărea cu desăvârșire din viața socială și acele puține „licăriri de caractere ocazionale care brăzdează din când în când, cu acte de generozitate mediată, caracterul egoist al vieții omenești”⁸⁹. Căci, subliniază Socrate Georgescu, la un caracter obișnuit, așa cum îl prezintă majoritatea oamenilor, un act de generozitate, o afirmare în sens altruist care să poată fi calificate ca acțiuni cu valoare morală, nu se pot întâlni decât „în proporțiune de una la 10.000”⁹⁰. Și aceasta doar „atunci când are siguranță că actul generozității sale va fi adus universalmente la cunoștința celorlalți”; altfel „rămâne nepăsător când știe cu precizie că acțiunea sa va rămâne închisă în forul lăuntric al conștiinței sale”⁹¹. El dă o serie de exemple menite să-i susțină teza: organizarea de loterii, jocuri de noroc (ruletă, cărți), apel la caritate, aventurarea bogățiilor în afaceri problematice cu mare risc etc. Toate acestea promit perspectiva unui profit înzecit în schimbul sacrificiului făcut, în timp ce dacă ar contribui cu o părticică din avutul său în scopul unui act altruist, ușurând astfel suferința unui semen, conform caracterului de neschimbat al individualității sale egoiste, ar considera-o pierdută. „Se întâmplă deși foarte rar că indivizi cari dispun de avuții considerabile adunate printr'o avariție cumplită în tot decursul vieții lor, să manifeste către sfârșitul vieții dispozițiuni de altruism, de acte de renunțare volitivă față de ceilalți. În aparență s'ar crede inexplicabil un asemenea fenomen, inexplicabil penru că aici omul ni se prezintă inconsecinte cu caracterul imutabil al formei sale”⁹²;

4. Socrate Georgescu emite ipoteza că de la naștere omul are conștiința existenței sale „ca un ce real și nesfârșit” care „persistă cât mai mult în desăvârșirea operei către care aspiră instinctul său neadormit, adică de-a strânge cu efuziune tot ceia ce poate să satisfacă fondul său volitiv”⁹³. Însă pe traiectul satisfacerii acestui instinct primordial intervin unele momente „când intră în perioada dezintegrării sale succesive, când principiul de rațiune supune cu desăvârșire șubredul său fond volitiv”⁹⁴ și atunci se produce un declin, urmat de o renunțare la toate visurile sale. De regulă, astfel de

⁸⁷ *Ibidem*, p. 174.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 237.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 238.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*, p. 239.

⁹² *Ibidem*, p. 241.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 242.

momente coincid, fie cu o boală grea, care acaparându-i forțele fizice „îi deturneză complet sau parțial dispozițiile sale dirijate într-un sens egoist”⁹⁵, fie cu „clișeele premergătoare morții”, care au darul, prin prevestirile pe care i le sugerează, să-l facă atent asupra realității și să-l smulgă din ghiara patimilor și zădărniciilor lumești. „Se poate astfel cu înlesnire explica pentru ce omul în fața morții e blând și ertător, pentru ce ființa într-o atitudine de inerție nu mai deșteaptă nici o patimă neînduplecată, ci din contra ne smulge o indulgență sublimă de a erta toate nemulțumirile ce ni s’ar fi cauzat”⁹⁶. Cu alte cuvinte, doar boala și moartea reușesc să-l facă uman și moral.

5. „Caracteristica existenței lumești” este, în viziunea lui Socrate Georgescu, o năzuință insașiabilă ce nu depășește „caracterul unui egoism cotropitor chiar acolo unde individualitatea e dirijată de un principiu de rațiune distinctiv”⁹⁷. Ca urmare, desigur „că o evidență individuală care să se afirme în sens moral ca o consecință naturală a existenței fenomenale (umane) nu se poate închipui, cât timp omul e destinat să rămâe atașat în mod exclusiv principiului propriei sale individualități”⁹⁸. Cu toate acestea, amendându-și ideea, el consideră că omul are „perspectiva ca pe tema unui motiv neînduplecat, capabil să dejoace sentimentele sale pur egoiste, capabil să provoace în om deciziuni cu efect moral, să se realizeze o existență de ordin moral a speciei omenești”⁹⁹. Însă la o astfel de stare se poate ajunge doar prin ademenire, mituire și șantajare din partea, fie a unor doctrine filosofico-morale, fie a statului: doctrinele filosofico-morale au capacitatea „de a promite perspectiva unor recompense ulterioare ultra-pământești” în schimbul unei purtări morale pământești, iar Statul, prin „aranjamente de ordin moral cu titlu de stat”, poate da până la un punct o direcție morală naturii dezordonate a ființei omenești. „Dar oricât de prodigioase ar fi aceste improvizări pentru genul uman, nu le putem recunoaște de cât o existență vremelnică, calitatea de a înjgheba forțat și’n mod efemer, o afirmare în sens moral a vieții omenești”¹⁰⁰. Ceea ce înseamnă că niciodată legile pe care le dă Statul nu pot reprezenta un motiv plauzibil pentru toți ca să-i poată dirija uniform într-un sens moral; după cum nici „asistența doctrinelor religioase”¹⁰¹ nu oferă omului motive care să aibă ca finalitate să-l determine să se abată de la „deslănțuirea patimilor lumești” și adoptarea unei existențe de ordin moral. În aceste circumstanțe propunerea lui Socrate Georgescu vizează – ca o compensare pentru cei care s-au smuls de sub influența

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 243.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 243-244.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 244.

¹⁰¹ „Același efect relativ exercită asupra omului asistența doctrinelor religioase, căci omul evoluând neconținut, psihicul său se smulge treptat de sub înrâurirea unor motive așa de puțin plauzibile faței sale de evoluțiune, și atunci efectul unor asemenea revelațiuni deși vizând necesitatea metafizică a omului, și oricât de subtil reprezentate, nu’și poate atinge scopul, fiind zădărnicit pe deplin” (*Ibidem*, p. 245).

improvizațiilor –, să le fie stimulată și cultivată vanitatea pentru ca astfel conduita lor să intre pe un făgaș moral prin forme ca: exemplul unora a căror viață s-a afirmat doar într-un sens moral; monumente comemorative ridicate în piețele publice pentru a le eterniza memoria; comemorarea numelui în denumirea de străzi, locuri publice, instituții publice; decorarea cu ordine și medalii ș.a.m.d.

6. Întregul demers etic al lui Socrate Georgescu urmărește clarificarea tezei „dacă o ființă care prin felul plămădirii sale e un egoism cotropitor, poate să-și atribue în mod distinctiv pentru sine calitatea de a fi un fenomen moral”¹⁰²? Altfel spus este posibilă o morală a individului, și dacă da, cum arată ea?

Premisele anunțate par a fi de bun augur, cuvântul moral semnificând și la el faptul că acțiune morală este doar acea acțiune pe care omul „o săvârșește într-un sens moral nu din constrângere, nici din interes, ci dintr’o rezoluțiune subită, nereflectată a caracterului său specific”¹⁰³. Or, problema care îl contrariază este aceea că „sensul indestructibil al vieții fiind permanența principiului de individualitate manifestat ca un principiu nepieritor în evidența multiplicității lumești”¹⁰⁴, iar omul „prin felul plămădirii sale fiind un egoism individualizat”, desigur că obiectivarea voinței sale se va opune unei acțiuni de proveniență morală. Căci, explică el, printr-o afirmare morală omul (individul) dezvăluind o tentativă de reconciliere a formei conduitei sale „cu substratul său constitutiv s’ar contrazice cu legile empirice ale naturei care indică că rostul existenței unei individualități e obiectivarea unor tendințe egoiste realizabile în ordin progresiv”¹⁰⁵. Or, dacă conform „egoismului cotropitor” dat de natură, o individualitate umană se evidențiază în „multiplicitatea lumescă” prin distrugerea altor individualități, acest lucru nu se petrece datorită unui „atribut exclusiv al omului: distincțiunea de-a fi un animal moral”¹⁰⁶. „Dar însuși considerațiunea că omul ca orișicare altă ființă din natură trebuie să-și dispute evidența printr’o violentă acaparare, ridică magnificentei creaturi omenești, sacral atribut de-a fi un fenomen moral”¹⁰⁷.

7. Socrate Georgescu susține că un rol de seamă în funcționarea atributului sacru al omului de a putea fi un caracter moral îl are „instituțiunea unui Stat în asociațiunile omenești”¹⁰⁸. Pentru că, în opinia lui, Statul este acela „care atunci [când] izbucnesc niște asemenea conflicte între egoisme, în cât facultatea diriguitoare nu le mai poate înăbuși” intervine „pentru a da o direcțiune morală pasiunilor dezordonate ale instincțelor oarbe ale naturii”¹⁰⁹. „Prin asistența Statului se realizează deși nu pe deplin grija de căpetenie a permanenței speciei, dar nu se poate înlătura aceea ce e inalterabil lumii fenomenale – caracterul empiric al fenomenului (omului, individului – n.n. C.S.) cu toate contrastele și contrarietățile lui; în acest caracter rezidă toate imperfectitudinile

¹⁰² *Ibidem*, p. 213.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 215.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 216.

unui aranjament social”¹¹⁰. El constată o neputință a Statului de a asigura această asistență, în sensul că aranjamentul social dorit este greu de realizat din cauza lipsei de echitate („justețe”) între „binele propriu” și „binele altuia”, adică între egoism și altruism. „Căci dacă însușirea de căpetenie a unei acțiuni morale e binele altuia și binele său, Statul e departe de-a corespunde acestei sublime virtuți”¹¹¹.

E de la sine înțeles că „acela care deține prin firea nestrămutată a conformațiunii sale un caracter pur moral” are nevoie de o mai puțină și mai slabă asistență din partea Statului decât acela care, având un caracter empiric, este „dotat cu înclinațiuni imorale” și, ca urmare, ar putea fi prin constrângere „nevoit să se afirme într’un sens moral”¹¹². De aceea, pe drept cuvânt Socrate Georgescu postulează că „nici într’un caz nu vom putea atribui o calitate morală existenței oricăruia individ dintr’un agregat compact” (o colectivitate – n.n. C.S.), ci doar aceluia sau aceluia care dovedesc caracter moral, cu consecvență, în toate împrejurările vieții: și în viața publică și în cea intimă, personală.

8. În concepția lui Socrate Georgescu existența moralei și soarta ei se decid pe terenul disputei (înfruntării) între egoism și altruism. Problema nu era nouă și nici străină epocii. Să ne amintim că în 1904, renumitul sociolog și, în egală măsură, etician Dimitrie Gusti își publică teza de doctorat cu titlul *Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens (Egoism și altruism. Despre motivația sociologică a voinței practice)*, realizată sub îndrumarea unor mari spirite de la răscrucea veacurilor XIX și XX (W. Wundt, Fr. Paulsen, W. Sombart).

Socrate Georgescu pornește de la ideea că instinctul egoist e însuși principiul constitutiv al acestei lumi și ajunge la concluzia că nu poate fi admisă o „doctrină a evoluțiunii moralei”. Acceptarea unei asemenea doctrine nu poate fi admisă, întrucât ea „ar fi lipsită de un fundament empiric în concepțiunea existenței lumești”¹¹³, din vreme ce „o evidență individuală care să se afirme în sens moral ca o consecință naturală a existenței fenomenale (umane – n.n. C.S.) nu se poate închipui, cât timp omul e destinat să rămâne atașat în mod exclusiv principiului propriei sale individualități. Așadar deschiderea către altul este anulată din start. Căci cum să acceptăm că ar fi posibil să atingem vreodată „perfectitudinea aceluia fantastic ideal moral, pe care fiecare îl visează” din moment ce fiecare i se inculcă că viața prezintă însușirea indestructibilă „de-a inflige fiecărei individualități o conștiință implacabilă de existența sa, un sentiment covârșitor de necesitatea evidenței sale, cu destinațiunea de a se opune oricăror alte individualități”¹¹⁴.

Pentru unii, desăvârșirea calității ființei omenești de a evolua neconținut într-un sens moral reprezintă o formă de progres, pentru alții, dimpotrivă, ea înseamnă o involuție spre o stare naturală rudimentară mult mai aproape de cea prezentă „cu irupțiunea de patimi tot mai acute, cu deslănțuirea tuturor sentimentelor de invidie, de

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 216-217.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 216.

¹¹² *Ibidem*, p. 217.

¹¹³ *Ibidem*, p. 247.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 247-248.

egoism disputător, cu tot contrastul situațiilor umile și trufașe, cu disproporția plăcerilor și a durerilor încercate, cu izbucnirea tuturor acelor măceluri sângeroase și inevitabile care la intervale mai lungi sau mai scurte se deslănțue (...)”¹¹⁵ și de cea care este menținută în acest *statu quo* de însăși natura genului uman. Omul, prin însăși firea sa egoistă, nu este un fenomen moral, deoarece „nu se poate crea un drept moral care să rânduiască astfel existența ca să convie tuturor”¹¹⁶.

Societatea, în multiplicitatea indivizilor ce o compun dă sens unității (fiecăruia dintre ei), ceea ce ne conduce la ideea că cel care „deține un principiu de rațiune distinctiv în raport cu celelalte individualități”¹¹⁷(unități), poate conștientiza și „poate astfel să-și dea seama mai înțelepțește de rostul lucrurilor lumești” în direcția desăvârșirii acelu „echilibru de ordin moral necesitat de interesele tuturor”¹¹⁸. Ca urmare, Socrate Georgescu e de părere că „e dureros, în adevăr, să vezi în această luptă desnădăjduită ce întreprinde fiecare individ sub auspiciile societății din care face parte”, să-i vezi pe toți animați de un instinct de viață uniform – lăsând de-o parte orice considerațiune de inteligență, de caracter, de conformație fizică –, deși criteriul ar trebui să fie „într’o justă măsură echivalentul valorii ce reprezintă în acordul social”, „unii triumfând, alții căzând, după voia unui hazard îngrozitor”¹¹⁹.

Astfel devine comprehensibilă teza lui că un caracter pur moral, prin imutabilitatea caracterului său empiric, nu va avea niciodată motive de a renunța și de a-și abandona starea normală. Nu același lucru se poate spune despre acela care este readus în starea normală, în urma remușcărilor, întrucât la el oricând motivele inițiale sau asemănătoare acestora, de același gen cu ele, l-ar putea determina să revină la un comportament imoral. De aceea, Socrate Georgescu e de părere că un astfel de om pur moral „obiectivează prin evidența principiului său de individualitate o dispozițiune contrară caracterului egoist al celorlalte individualități, o virtute care prin măreția sa se ridică deasupra tuturor celorlalte însușiri calitative ale speciei omenești”¹²⁰. Căci el pune semnul egalității între omul cu caracter pur moral și omul altruist, pentru că acesta „simte în aceeași măsură vexațiunile care se abat peste ceilalți și se fere ca pentru sine de nenorocirea celorlalți, sau cu alte vorbe se identifică cu durerea celorlalți”¹²¹. Prin altruism un individ uman își pune în evidență superioritatea morală și progresul înregistrat ca ființă omenească. Și aceasta, în condițiile în care „omul fiind prin însăși firea sa dispus cu întreaga ființă într’un sens agresiv”, egoismul manifestându-se ca esențialul absolut în structura fundamentală a individualității sale. Prin aceasta, „S. Georgescu a anticipat, în 1908, problema egoismului psihologic, temă în vogă în filosofia occidentală după cel de-al doilea război mondial”¹²².

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 248.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 252.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 253

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 221.

¹²¹ *Ibidem*, p. 224.

¹²² Vasile Popescu, *Formulări și re-formulări de istorie a eticii și filosofiei românești*, I, Studii critice și ipoteze, Editura Arvin Press, 2004, p. 50.

Translația de la egoismul cotropitor feroce la sentimentul de solidaritate nefățarnic, neforțat și dezinteresat nu numai pentru sine, ci și pentru ceilalți se produce (petrece) în momentul în care individul asistă *la*, și nu mai acceptă în mod pasiv, „o uzurpare gravă a intereselor de legitimă conservare individuală”¹²³, precizează Socrate Georgescu. Atunci la nivelul lui se declanșează, în forul său lăuntric, „o revoltă nestăpânită” și o „aversiune sălbatică contra factorului uzurpator”, conștientizând că un astfel de act îi afectează egoismul propriei individualități. „Individul care păstrează atitudinea prescrisă de legăturile sociale vede prin reprezentare în această acțiune exterminativă vătămătoare intereselor altuia, uzurparea propriului său interes așa cum i-l zugrăvește irupțiunea instinctului său personal, fiind capabil în primul moment să aplice cu propria sa mână aceea ce i dictează irupțiunea instinctului său. Spre ex.: Linșarea negrilor în unele posesiuni europene”¹²⁴.

Scepticismul moral al lui Socrate Georgescu este așa de adânc, încât el consideră un miracol pământesc faptul ca o ființă omenească să fie capabilă să manifeste „în orice împrejurări s’ar afla” însușiri ca: „să fie bun, mărinimos, caritabil până la sublim”, să aibă sentimentul dreptății și al echității, indulgență, generozitate etc., pentru că aceste virtuți „ies, în opinia lui, din cadrul obișnuit al însușirilor calitative ale speciei omenești”¹²⁵. „Individul făcându-și aparițiunea în lume sub forma principiului de individualitate exclusiv egoist, trăește și suferă pentru el; iar dacă se întâmplă ca acel eu volitiv întrupat sub forma principiului de individualitate să trăiască în mod excepțional și pentru alți, să facă din aflicțiunea altora motivul propriei sale aflicțiuni, *acest fenomen e cu adevărat un miracol pământesc*”¹²⁶. Cu alte cuvinte, cel care „se afirmă contrar celorlalți”, adică altfel decât cei care își exhibă egoismul și „principiul de individualitate”, este o personalitate care ne stârnește admirație și venerație, „iar disproporțiunea sa din concertul fenomenal (citește „comunitatea social-umană” – n.n. C.S.) lasă un gol profund și-o amintire care licărește’n nesfârșit”¹²⁷.

În această perspectivă, o problemă apreciată ca importantă de Socrate Georgescu este cea referitoare la „o acțiune omenească de ordin moral care în mod obișnuit este provocată de caracterul ocazional al sociabilității omenești” și „considerată ca având efect moral în acordul social dintre om și om”¹²⁸. Exemplele date de el sunt concludente din punctul de vedere al probatoriului privind rezultatul moral obținut: a da din prisos unor oameni valizi, încurajând astfel trândăvia; cerșitul de meserie care exploatează sentimentele altruiste, la fel, încurajând trândăvia; acestea nu pot avea un efect și un caracter moral. Altele însă, ca, de pildă, asistența dată unui infirm care e în imposibilitate de a-și asigura existența; asistența dată unui copil orfan sau unei văduve cu mulți copii; asistența gratuită dată de un medic sau de un preot, fără ono-

¹²³ Socrate Georgescu, *Concepțiunea filozofică a moralei*, ed. cit., p. 225.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 225-226.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 229.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 230.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 231.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 249.

rarii, unei ființe care se află în neputință, toate acestea întrunesc calitatea de a fi morale, contribuind astfel la reabilitarea morală a ființei umane și, implicit la prosperitatea societății omenеști.

În final, rezum viziunea filosofică a lui Socrate Georgescu asupra moralei astfel: întrucât egoismul este funciar sădit în firea omului, dictându-i întreaga purtare, el este incompatibil cu morala; altruismul, deși este compatibil cu morala, chiar identificându-se cu ea, este de nedorit deoarece degradează până la anulare individualitatea și tendința ei nativă de afirmare, și, ca urmare, conduita în baza lui este imorală, și, implicit, îl face incompatibil cu morala. Pe scurt, fiind un fenomen foarte rar, altruismul este văzut ca un miracol pământesc, și, ca urmare, de neglijat în configurarea moralei. Și astfel concluzia este aceeași: morala nu poate exista, iar dacă ar exista nu ar avea niciun viitor, căci ar fi o morală a altruismului care vine în contradicție cu instinctul de conservare, ca expresie a egoismului, generator și susținător al vieții individuale a omului. Astfel, din unghiul de vedere filosofic asupra moralei exprimat de Socrate Georgescu, s-ar putea spune că egoismul și altruismul dăunează grav moralei, făcând-o chiar imposibilă.